

Zehn

Home Page: zehn.iict.ac.ir

the Research Institute for Islamic Culture and Thought

ISSN: 1735-0743

The Application of Conceptual Blending Network Theory and Metaphor Theory in Linguistic Analysis of Surah Al- Hadid

Farzaneh Mehrafza¹ | Mohammad Reza Oroji² |
Behzad Rahbar³

1. PhD Student of linguistics, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran.

E-mail: farzaneh.mehrafza@gmail.com

2. Assistant Professor at Department of English and Linguistics, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. E-mail: mohammadrezaoroji@yahoo.com

3. Assistant Professor at Linguistics Department, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

E-mail: behzadrahbar@atu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 24 October
2023
Received in revised
form
25 August 2025
Accepted 15 March
2025
Published online
21 March 2025

Keywords:
Cognitive linguistic,
Cognitive Semantics,
Conceptualization,
Conceptual Metaphor
theory, Surah Hadid,
The Holy Quran.

ABSTRACT

This research, conducted using an analytical-descriptive approach, aimed to address the following questions: Is the conceptual metaphor theory effective in explaining the conceptual structure of the "Surah Mosabbahat" in the Holy Quran? And is the theory of conceptual blending networks effective in explaining the conceptual structure of the "Surah Mosabbahat" in the Holy Quran? In this article, an attempt was made to analyze and examine the selected first six verses of Surah Hadid, which is one of the five Mosabbahat Surahs in the Holy Quran, all of which are related to a theological subject, as cognitive components in the process of conceptualizing the Quranic verses. The results of this research demonstrated that from a cognitive semantics perspective, the application of conceptual metaphor theory and conceptual blending network theory using Fauconnier and Turner's four-dimensional network pattern could be effective in explaining the conceptual structure of Quranic components and revealing hidden meanings within the structure of Quranic verses. This could influence the perspective and worldview of the audience, providing a comprehensive understanding of the verses at the human level, facilitating their comprehension. The results of this research could be beneficial in literary analysis, Quranic studies, and the field of cognitive linguistics.

Cite this article: Mehrafza, F; Oroji, MR; Rahbar, B (2025). The Application of Conceptual Blending Network Theory and Metaphor Theory in Linguistic Analysis of Surah Al- Hadid, *Zehn*, 26 (1), 5-30.
<https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2014306.1985>

©The Author(s). **Publisher:** Research Institute for Islamic Culture and Thought
DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2014306.1985>

Extend Abstract

Introduction: Cognitive linguistics examines the relationship between human language, the mind, and social and physical experiences. One of the key reasons cognitive linguists study language is the assumption that language reflects patterns of thought and the characteristics of the human mind (Croft & Cruse, 2004). Therefore, from this perspective, the study of language is the study of conceptualization patterns. This school of thought has its roots in linguistic debates from the 1960s and 1970s. In fact, this approach emerged as a result of "linguistic disputes" between generative semanticists and Chomsky's followers. Two prominent figures in this field, George Lakoff and Ronald Langacker, concluded that, contrary to what Chomsky and his supporters believed, linguistic studies should be fundamentally based on meaning, and human cognitive abilities should be considered in these studies. The "conceptual blending theory" is derived from Turner's conceptual metaphor theory and Fauconnier's mental spaces theory in cognitive semantics. While Turner was working on conceptual metaphors and linking meaning construction to them, Fauconnier proposed the mental spaces framework to describe how meaning is constructed. Their collaboration revealed that some semantic issues could not be resolved by either theory alone. Their new model, introduced as "conceptual blending," consists of four spaces instead of just the two (source and target domains) found in conceptual metaphor theory. Two of these four spaces correspond to the previously identified source and target domains. The third space, called the blended space, is where information from both source and target domains is integrated. In simpler terms, elements from the source and target domains merge within this third space. The fourth space, known as the generic space, contains the shared structure between the source and target domains. This paper seeks to answer two fundamental questions:

Is the conceptual blending theory effective in explaining the conceptual structure of Surah Al-Hadid?

Is the conceptual metaphor theory useful in interpreting the conceptual structure of Surah Al-Hadid?

Izutsu (2002, 2008) is a prominent figure in the ethnolinguistic

school of thought in Qur'anic studies. The ethnolinguistic school is divided into German and American branches. In Germany, a scholar named Leo Weisgerber represented this school, and Izutsu adopted his methodology. From Izutsu's perspective, the diversity of ethical systems stems from linguistic differences. Inspired by linguistic and philosophical theories

Fauconnier and Turner (2002) discovered that some semantic issues could not be resolved using their previous theories. As a result, conceptual blending theory emerged from their research to address these problems. Fauconnier derived the idea of mental spaces from the concept of possible worlds in logical semantics. Turner, drawing from cognitive science, does not view language as a product of a specific brain structure but rather as a general cognitive system that humans use for conceptualization. In fact, he considers literary production and comprehension to be functions of an embodied mind, leading to new insights about the literary mind that are unrelated to structuralism.

Methodology: This research is based on Lakoff and Johnson's theory of conceptual metaphors and Fauconnier and Turner's theory of conceptual blending. It employs a descriptive-analytical approach and a library research method for collecting background information. The thematic unity of the verses in the Musabbihat chapters (Hadid, Hashr, Saff, Jumu'ah, Taghabun) provides a valid justification for selecting these chapters. Since the first of these chapters begins with Surah Al-Hadid, the authors have aimed to preserve the original sequence. It appears that Tafsir Al-Mizan, in its semantic elucidation of many Quranic terms, is deeper, more scientific, and more precise compared to other exegeses. To begin, verses 1 to 6 of Surah Al-Hadid were extracted from the Quran and categorized based on propositional segmentation. This was necessary because some verses contain multiple propositions, each contributing to the statistical frequency of one of the four thematic categories in the Quran: theological, jurisprudential, ethical, and narrative. Next, for the cognitive analysis of the verses based on the conceptual blending theory and the formation of Fauconnier and Turner's four-space model, we needed to examine the space-builders of the verses. During this examination, we observed the vastness of the conceptual spaces within these six verses. Since analyzing all the spaces within these verses was practically impossible, we followed Qaemi-Nia's perspective (2020, p. 142), which considers the unity and multiplicity of Quranic spaces to be dependent on the

degree and level of analysis. That is, depending on the need, we focused both on the general conceptual spaces of a chapter and on the various spaces within a single verse.

Conclusion: By analyzing the first six verses of Surah Al-Hadid, which fall within the shared theological framework of theology, we observed that among the space-building elements in these verses, prepositions, conjunctions, modal verbs, verbal-subject phrases, and relative pronouns were present. The frequency of conjunctions, followed by prepositions, was particularly notable. The vital relationships that connected the input spaces were based on similarity and dissimilarity, cause-and-effect relationships, and intentionality. Based on the analytical components outlined, the hypothesis that conceptual blending theory and conceptual metaphor theory can be applied to Quranic verses appears valid. The most important contribution of this research is its focus on novel and effective categorizations that facilitate deeper understanding of divine teachings while preventing excesses or deficiencies in human perception. Furthermore, modern Quranic studies benefit from linguistic exegetical approaches, as they allow for meticulous analysis of even the smallest words. This approach refutes the notion that certain words lack meaning or merely repeat previous concepts.

ذهن

سایت نشریه: zehn.iict.ac.ir

شاپای چاپی: ۰۷۴۳-۱۷۳۵

انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

کار بست نظریه تلفیق مفهومی و استعاره مفهومی

در تحلیل زبان شناختی سوره حدید

فرزانه مهرافزا^۱ | محمدرضا اروجی^۲ | بهزاد رهبر^۳

۱. دانشجوی دکتری زبان شناسی، گروه زبان و زبان شناسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.
Farzaneh.mehrafza@gmail.com
۲. استادیار زبان شناسی، گروه زبان و زبان شناسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.
mohammadrezaoroji@yahoo.com
۳. استادیار گروه زبان شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
behzadrahbar@atu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی تاریخ

دریافت:

۱۴۰۲/۰۸/۰۲

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۲/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۱/۰۱

واژگان کلیدی:

زبان شناختی،

معناشناختی،

مفهوم سازی، تلفیق

مفهومی، نظریه استعاره

مفهومی، سوره حدید.

تنوع فضاهاى آیات قرآن سبب به وجود آمدن تعابیر مفهومی گوناگون شده است. در عصر حاضر برای دستیابی به مقاصد اصلی خداوند متعال نیازمند بازنگری پژوهش های سنتی قرآن کریم بر مبنای پژوهش های نوین زبان شناختی هستیم. این پژوهش نیز در چارچوب نظریه «تلفیق مفهومی فوکونیه و ترنر و نیز استعاره مفهومی لیکاف و جانسون به مطالعه ساختار مفهومی سوره حدید در محدوده شش آیه اول به دلیل اهمیت آن، پرداخته است تا کارایی آن ها را در تبیین ساختار مفهومی قرآن ارزیابی کند. روش انجام پژوهش تحلیلی-توصیفی است. نتایج این پژوهش نشان می دهد که از منظر معناشناختی کار بست نظریه تلفیق مفهومی و استعاره مفهومی می تواند در تبیین ساختار مفهومی قرآن کریم کارآمد باشد و معانی نهفته در ساختار آیات را آشکار نماید و بدین طریق نحوه نگرش و جهان بینی مخاطب را تحت تأثیر قرار داده، بینش کلی در مقیاس بشری جهت تسهیل در فهم آیات را فراهم آورد. نتایج این پژوهش می تواند در تحلیل ادبی و قرآن پژوهی و حوزه زبان شناسی شناختی سودمند باشد.

استناد: مهرافزا، فرزانه؛ اروجی، محمدرضا؛ رهبر، بهزاد (۱۴۰۴). کار بست نظریه تلفیق مفهومی و استعاره مفهومی در تحلیل زبان شناختی

سوره حدید، ذهن ۲۶ (۱)، ۳۰-۵. <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2014306.1985>

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

©نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2014306.1985>

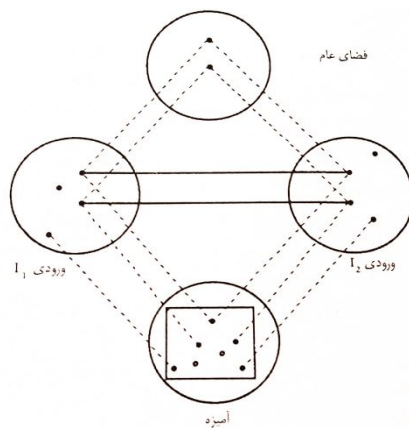
مقدمه

زبان‌شناختی به بررسی رابطه میان زبان انسان، ذهن و تجارب اجتماعی و فیزیکی او می‌پردازد. یکی از دلایل مهم زبان‌شناسان شناختی در مطالعه زبان از این فرض ناشی می‌شود که زبان الگوهای اندیشه و ویژگی‌های ذهن انسان را منعکس می‌کند (کرافت و کروز، ۲۰۰۴). بنابراین مطالعه زبان از این دیدگاه، مطالعه الگوهای مفهوم‌سازی است. این مکتب تا حدود زیادی ریشه در مباحث زبانی مطرح در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ دارد. در واقع این نگرش ماحصل «نزاع‌های زبان‌شناختی» میان معنی‌شناسان زایشی و طرفداران چامسکی است. دو تن از این افراد، یعنی جرج لیکاف و رونالد لانگاکر به این نتیجه رسیدند که برخلاف آنچه چامسکی و طرفدارانش به آن معتقدند بنیاد مطالعات زبانی باید براساس معنی باشد و قوای شناختی انسان در این مطالعه مدنظر قرار گیرند. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) در کتاب **استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم** برای نخستین بار نظریه استعاره مفهومی را مطرح کردند و اذعان داشتند که استعاره‌ها، برخلاف دیدگاه سنتی صرفاً صنایع زبانی و ادبی نیستند بلکه با تفکر انسان سروکار دارند. استعاره‌ها اهل زبان را قادر می‌سازند تا مفاهیم انتزاعی را بر مفاهیم عینی منطبق کنند؛ به عبارت دیگر در فرایند شکل‌گیری استعاره با دو حوزه مفهومی سروکار داریم؛ حوزه مبدأ که مربوط به مفاهیم آشنا و عینی‌تر است و حوزه مقصد که معمولاً به مفاهیم کمتر آشنا و انتزاعی‌تر مربوط می‌شود. در استعاره‌ها بازتاب‌نگاشت مفاهیم انتزاعی‌تر را بر مفاهیم ملموس‌تر مشاهده می‌کنیم.

جملات نیز به‌عنوان بخشی از نظام زبان، بنابر موقعیت‌های مختلف، حوزه‌های مفهومی موقتی در ذهن ایجاد می‌کنند که منجر به ایجاد تعبیر متفاوت و فضا‌های ذهنی موقتی می‌گردند. فضا‌های ذهنی موقت از طریق فضا‌سازها فعال می‌شوند؛ فضا‌سازها همان «عبارات زبانی» مانند گروه حرف اضافه‌ای، قیده‌های مکانی و زمانی، ساخت‌های شرطی، گروه حرف ربط، ترکیبات فعل‌فاعلی و افعال وجهی (فوکونیه، ص ۱۷) هستند که به‌طور معمول فضایی جدید ایجاد می‌کنند و همچنین عناصر درون این فضاها و روابط و نگاشت‌هایی که بین عناصر برقرار است، را به‌وجود می‌آورند.

از جمله نظریه‌هایی که در تحلیل جملات به خلق فضا‌های ذهنی و تعبیرات گوناگون آن‌ها می‌پردازد، نظریه تلفیق مفهومی فوکونیه و ترنر است. این نظریه در بسیاری زمینه‌های شناخت نقش بسزایی دارد و خصوصیت یکپارچه‌سازی و منظم و پویا دارد (فوکونیه و ترنر، ۱۹۹۸، ص ۱۳۵). «نظریه تلفیق مفهومی» از نظریه استعاره مفهومی ترنر و نظریه فضا‌های ذهنی فوکونیه در

معناشناسی شناختی مشتق شده است. در زمانی که ترنر روی استعاره مفهومی کار می‌کرد و ساختن معنی را به استعاره مفهومی ربط می‌داد، فوکونیه دیدگاه فضا‌های ذهنی را برای توصیف نحوه ساختن معنی ارایه کرده بود. همکاری آن دو نشان داد که برخی از مسائل معنایی با هیچ‌یک از نظریه‌های آنان حل‌شدنی نبود. طرح جدید اینان که با نام «تلفیق مفهومی» معرفی شده است، به‌جای دو حوزه‌ی مبدأ و مقصد استعاره‌های مفهومی، از چهار فضا تشکیل شده است. دو فضا از این چهار فضا، همان‌هایی هستند که پیشتر، حوزه مبدأ و حوزه مقصد نامیده می‌شدند. فضای سوم که فضای آمیخته نامیده می‌شود محل تلفیق اطلاعات همان دو حوزه مبدأ و مقصدند. به‌عبارت ساده‌تر، اطلاعات حوزه‌های مبدأ و مقصد در این فضای سوم، درهم آمیخته می‌شوند. فضای چهارم که فضای عام نامیده شده است، ماده‌ی مشترک دو حوزه مبدأ و مقصد را دربرمی‌گیرد. برای روشن شدن موضوع به نمونه مثالی که از گریدی و همکارانش (۱۹۹۹) مطرح شده می‌پردازیم، معادل فارسی این مثال را در نظر می‌گیریم: «این جراح قصاب است»؛ با بررسی این نمونه، درمی‌یابیم که قرار نیست تمامی مختصات «قصاب» را از حوزه مبدأ به «جراح» در حوزه مقصد انتقال دهیم. قرار است از این جمله، «ناشی بودن و کشتن بیمار» را تعبیر کنیم. در چنین شرایطی، ما با دو حوزه‌ی درون‌داد سروکار داریم که پیشتر، همان حوزه مبدأ و حوزه مقصد بوده‌اند. در حوزه مقصد، ما با جراح سروکار داریم. این جراح با بیمار سروکار دارد و برای جراحی از چاقوی جراحی استفاده می‌کند. او از این چاقو برای برش‌های دقیق و کاملاً ظریف استفاده می‌کند و هدفش درمان بیمار است. در حوزه مبدأ، ما با قصاب سروکار داریم. این قصاب با چهارپایان سروکار دارد و برای قصابی از چاقوی قصابی استفاده می‌کند. او از این چاقو برای تکه‌کردن گوشت استفاده می‌کند و هدفش کشتن حیوان و تکه‌کردن گوشت است. در فضای تلفیق، هدف به جراح تعلق دارد ولی روش متعلق به قصاب است. استنتاج ما از «هدف» [= درمان بیمار] و «روش» [= تکه‌کردن و برش‌های نادقیق]، این است که جراح در کارش ناشی است و به‌جای این‌که بیمار را درمان کند، او را می‌کشد (صفوی، ۱۳۹۹، ص ۲۳۳). این مثال می‌تواند در نمودار پایه، ویژگی‌های مرکزی یکپارچگی مفهومی را نشان دهد.

نمودار پایه (فوکونیه و ترنر ۱۹۹۸)

لازم به یادآوری است که سه فرایند مهم ترکیب (composition)، تکمیل (completion) و توضیح (elaboration) در ایجاد ساختار نوظهور در تلفیق مفهومی نقش دارند. بدین صورت که ابتدا عناصری از هر دو درون داد یک و دو با هم ترکیب شده به درون فضای تلفیق فراقکنده می‌شوند. در فرایند تکمیل، طرحواره‌های مربوط به هر دو درون داد که قبلاً در حافظه بلندمدت ذخیره شده‌اند، فراخوانده می‌شوند و در پایان طی فرایند توضیح، نوعی پردازش ذهنی صورت می‌گیرد که در هیچ‌یک از درون دادها وجود ندارد و به نوعی حاکی از استنباط شخصی شنونده یا خواننده متن می‌باشد. همچنین در تلفیق نه دسته از روابط حیاتی وجود دارند. این روابط عبارتند از: زمان، مکان، بازنمایی، تغییر، نقش-ارزش، شباهت، عدم شباهت، جزء و کل، علت و معلول، بدین معنی که هر عضوی از یک فضای ذهنی ورودی، نظیری در فضای ذهنی ورودی دیگر دارد و میان این اعضا، نگاشت‌هایی برگرفته از روابط حیاتی برقرار است (فوکونیه و ترنر، ۲۰۰۲) و نیز فوکونیه و ترنر (۱۹۹۸، ۲۰۰۲) انواع مختلفی از شبکه‌های تلفیق را مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند که به چهار نوع از مهم‌ترین آن‌ها اشاره کرده‌اند: ۱- شبکه‌های ساده: (simplex networks) ۲- شبکه‌های آینه‌ای (or networks) ۳- شبکه‌های تک‌قلمرو (single-scope networks) ۴- شبکه‌های دوگانه قلمرو (double-scope networks).

شبکه‌های ساده: نوع کاملاً ساده‌ی شبکه یکپارچه، شبکه‌ای است که از دو درون داد تشکیل شده است. یکی از آن‌ها قالبی از نقش‌ها و دیگری قالبی از ارزش‌ها را دربرمی‌گیرد. به عبارت دیگر تنها یکی از درون دادها توسط قالب ساختاربندی می‌شود.

شبکه‌های آینه‌ای: تمام فضاهای این شبکه یعنی فضاهای درون‌داد و فضای تلفیق، قالبی مشترک دارند که ساختاربندی فضای تلفیق توسط تمام این فضاها شکل می‌گیرد.

شبکه‌های تک‌قلمرو: در شبکه‌های تک‌قلمرو هر دو درون‌داد قالبی جداگانه دارند و تنها یکی از قالب‌ها، فضای تلفیق را ساختاربندی می‌کند.

شبکه‌های دوگانه قلمرو: در شبکه‌های دوگانه قلمرو برعکس شبکه‌های تک‌ساحتی، فضای تلفیق توسط هر دو درون‌داد که قالب‌های مجزایی دارند، ساختار می‌یابند.

این مقاله درصدد پاسخ به دو سؤال اساسی است که آیا نظریه تلفیق مفهومی در تبیین ساختار مفهومی سوره حدید کارآمد است؟ و آیا نظریه استعاره مفهومی در تبیین ساختار مفهوم سوره حدید مؤثر است؟

الف) پیشینه تحقیق

ایزوتسو (۲۰۰۲، ۲۰۰۸) چهره تأثیرگذار مکتب قوم‌شناختی در حوزه مطالعات قرآنی است. مکتب قوم‌شناختی به دو شاخه آلمانی و آمریکایی تقسیم می‌شود. نماینده این مکتب در آلمان، فردی به نام لئو وایسگریر بود که ایزتسو از روش او استفاده کرده است. از دیدگاه ایزوتسو تکرر نظام‌های اخلاقی، ریشه در اختلاف‌های زبانی دارد. ایزتسو با الهام از این نظریات زبانی و فلسفی، به اصول و روش‌شناختی جدیدی در تجزیه و تحلیل مفاهیم مهم قرآنی دست یافته است: ۱- جهان‌بینی قرآن برپایه واژگان آن بنا شده است. ۲- این واژه‌ها در خلأ نازل نشده‌اند و ریشه در فرهنگ جاهلی دارند. ۳- اساس آموزه‌های قرآن در رابطه خدا و انسان خلاصه می‌شود (شریفی، ۱۳۹۴: ۲۲۸).

تالمی (۱۹۹۸، ۲۰۰۰) در کتابش به‌سوی معناشناسی شناختی نظریه نیرو-پویایی را از راه تعمیم مفهوم علیت و تطبیق آن بر تعبیرهای زبانی ارائه داد. این نظریه در واقع بسط نظریه طرحواره‌های انگاره‌ای قدرتی مارک جانسون است. طرحواره‌های انگاره‌ای ساختارهای دانش کلی و انتزاعی هستند که ریشه در تجربه‌های بشر در حوزه‌های فضا، هندسه، کنش و نیرو در زندگی دارد. از دیدگاه او بشر در زندگی خود همواره در ارتباط با پدیده‌ها، رویدادها و چیزهای پیرامون خود با نیرو سروکار دارد. بشر بر آن‌ها نیرو وارد می‌کند و آن‌ها نیز بر انسان نیرو وارد می‌کنند. همچنین وی اذعان می‌دارد که این الگوهای نیرو-پویایی در مفهوم‌سازی ما از برهم‌کنش‌های فیزیکی نقش کلیدی ایفا می‌کنند و به‌دنبال گسترش استعاره می‌توانند به گستره‌های اجتماعی،

روانی، سیاسی، قانونی و نیز برهم‌کنش‌های زبانی راه یابند.

چارتریس‌بلک (۲۰۰۴) در کتاب تحلیل انتقادی استعاره: رویکردی شناختی-سپیکره‌ای، معتقد است که استعاره را تنها می‌توان با در نظر گرفتن وابستگی متقابل ابعاد معناشناختی، کاربردشناختی و شناختی آن توضیح داد. وی مجموعه‌ای از معیارهای زبان‌شناختی، کاربردشناختی و شناختی را در توصیف استعاره پیشنهاد می‌کند. وی همچنین هدف از نگارش کتاب را، ارائه روشی برای درک بهتر رابطه میان زبان و تفکر می‌داند تا بدین‌وسیله بتوانیم بر اهرم‌های فشار مدرنیته کنترل بیشتری داشته باشیم و بدانیم کدام دسته از عوامل بر انتخاب واژه‌ها و عبارات برانگیزاننده احساسات توسط قدرتمندان جامعه - سیاستمداران، صاحبان رسانه و بزرگان دین - نقش دارند.

سویتسر (۱۹۹۰) در کتاب از ریشه‌شناسی تا کاربردشناسی به بررسی تعمیم‌هایی در مورد الگوهای هم‌زمانی و در زمانی معنا در حوزه افعال وجهی، حروف ربط، شرطی‌ها و افعال حسی می‌پردازد. از دیدگاه سویتسر الگوی چندمعنایی این عناصر در زبان‌های مختلف می‌تواند مشابه هم باشد. به‌همین دلیل میزان کاربرد عناصر در زبان و گستره‌ی معانی آن‌ها می‌تواند ملاکی برای مقایسه‌های بین‌زبانی باشد؛ استدلال سویتسر نشان می‌دهد که می‌توان آن‌ها را هم به آسانی و هم به‌صورت سیستماتیک تحلیل کرد. سویتسر نشان می‌دهد که هم چندمعنایی واژگانی و هم ابهام کاربردی توسط درک عامیانه استعاری ما از فرایندهای معرفتی و تعامل گفتاری شکل گرفته‌اند.

فوکونیه و ترنر (۲۰۰۲) با همکاری یکدیگر دریافته‌اند که برخی از مسائل معنایی با هیچ‌کدام از نظریه‌های آنان حل‌شدنی نبود. بنابراین نظریه تلفیق مفهومی حاصل پژوهش‌های آنان برای حل آن مسائل بود. فوکونیه ایده فضاهای ذهنی را از معادل جهان‌های ممکن در معنی‌شناسی منطقی الهام گرفت. ترنر با الهام از دستاوردهای علوم شناختی، زبان را محصول ساختار خاصی در مغز نمی‌داند بلکه زبان را نظام شناختی عامی می‌داند که انسان‌ها برای مفهوم‌سازی، به‌کار می‌گیرند. در واقع او تولید و درک ادبی را جزء عملکرد و ویژگی‌های ذهن بدن‌مند می‌داند که این امر منتهی به خلق بیش‌های نوینی در رابطه با ذهن ادبی می‌شود که هیچ‌گونه ارتباطی با ساختارگرایی ندارد.

کووچش (۲۰۱۵) رویکرد جدیدی به استعاره دارد. او نظریه استعاره مفهومی را دیدگاهی از استعاره در نظر می‌گیرد که در آن ساختمان معنای استعاری صرفاً به این نکته اشاره دارد که چگونه استعاره‌ها از همبستگی در تجربه یا از شباهت بین حوزه‌های تجربی برمی‌خیزند. در هر دو، معنای استعاری را می‌توان مشتق از یک مجموعه تناظر یا نگاهت منظم میان این دو جنبه تجربه در نظر

گرفت. وی اظهار می‌دارد آن جنبه از ساختمان معنای استعاره که باید مورد بررسی قرار گیرد، حول موضوع بافت و این‌که چگونه در پیدایش و درک استعاره نقش بازی می‌کند، دور می‌زند. لنگاکر (۲۰۰۸) از پیشگامان زبان‌شناسی شناختی است. او دستورشناختی را با انتشار کتاب‌های بنیادهای دستور شناخت (۱۹۸۷، ۱۹۹۱) و دستورشناختی، درآمدی مقدماتی (۲۰۰۸) معرفی کرد. از دیدگاه لنگاکر دستورشناختی متمایز از دیدگاه‌های مطرح در دستورزایشی است، و در همجواری با نظریه‌های نقش‌گرایی است. رویکردهای شناختی به دستور، بیشتر به مباحث زبانی توجه دارند تا صرفاً مباحث مفهومی. برخلاف معنی‌شناسی شناختی که بیشتر بر مفاهیم ذهنی و انتزاعی تأکید دارد، اما یکی از اصول مشترک در نظریه‌های دستورشناختی و معنی‌شناسی، «واحد‌های نمادین» است. از دیدگاه لنگاکر هر واحد نمادین متشکل از دو قطب است؛ قطب واجی (Phonological pole) و قطب معنایی (Semantic pole)، این تعریف از واحدهای نمادین بسیار شبیه به مفهوم نشانه زبانی سوسور به‌عنوان دال و مدلول است. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) با انتشار کتاب استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم در تحقیقی نظام‌مند و فراگیر، به این نتیجه رسیدند که استعاره‌ها برخلاف دیدگاه سنتی، جزء ویژگی‌های نظام مفهومی ذهن بشر هستند و در مجموع استعاره‌ها ما را قادر می‌سازند تا مفهومی نسبتاً انتزاعی را به کمک امری ملموس درک کنیم. از آن پس مطالعه در باب استعاره شکل نوینی به‌خود گرفت و رویکردهای جدیدی در این زمینه پدیدار گشت. باین حال لیکاف و جانسون اولین کسانی نبودند که نظریه استعاره در زبان را مطرح کردند. پیش از آن‌ها یاکوبسن (۱۹۷۹) و بعدها ردی (۱۹۵۶) نیز در نظریات خود به این موضوع اشاره کرده بودند. آنچه اثر لیکاف و جانسون را از سایرین متمایز می‌کرد ارایه تحلیلی فراگیر و نظام‌مند با ارایه انواع شواهد عینی در زبان بود. مقاتل بن سلیمان بلخی (۱۵۰ ق) مؤلف کتاب *الاشباه والنظائر فی القرآن الکریم* روش تفسیر قرآن به قرآن را برگزیده است که توجه تفسیری او به دوگونه است: یکی «آشباه» یعنی الفاظ دارای معانی مختلف و دیگری «نظائر» یعنی لفظ‌های گوناگون دارای معنی واحد. بر این اساس مقاتل تمام مفاهیم و کلمات کلیدی قرآن را، با آوردن شواهد آیات، توضیح داده است. اورکی و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از نظریه آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر، مؤلفه‌های شناختی فرایند مفهوم‌سازی در آیات قرآن را در محدوده پانزده جزء دوم قرآن کریم بررسی کرده‌اند. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که همه‌ی آمیزه‌های مفهومی نشان می‌دهند که خالق وحی الهی برپایه ظرفیت ذهن بشری، مفاهیم را تنظیم و از طریق تجسم‌گرایی با درک نامحسوس

از طریق محسوس، زمینه ادراک حقایق معنوی و آسمانی را فراهم ساخته است. پورابراهیم (۱۳۸۷) رویکرد نظریه معاصر استعاره، انواع استعارهای مفهومی، ساختاری، هستی‌شناختی و جهتی را در ۱۵ جزء نخست قرآن کریم بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که استعاره‌های موجود در قرآن طبق مدل شناختی با هم پیوند برقرار کرده و دارای مبانی تجربی جسمانی و فرهنگی هستند.

سعدی و همکاران (۱۳۹۳) با طرح مسئله تصویرگری و تصویرپردازی قرآن با استفاده از آواها، حروف، واژگان و ترکیبات موجود، به بررسی کارکرد تصویر هنری سور مسبحات پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که در تصویرگری سور مسبحات تسبیح خدای متعال از سوی تمامی موجودات به شکل واضح نمایان است و از سوی دیگر عزت و حکمت، رنگ غالب این تصاویر می‌باشند. شیرافکن و همکاران (۱۳۹۵) با بررسی و تحلیل کلام شیطان در پنج محور، فضاهای ذهنی پیرامون برتری شیطان، درخواست مهلت، تسلط، خیرخواهی و وعده شیطان، به این نتیجه رسیده‌اند که فضای ذهنی شیطانی دقیقاً در مقابل فضای ذهنی الهی قرار داشته و پیروان هر دسته به فضای ذهنی مطابق با ظرفیت و افکار خود گرایش دارند.

صباحی‌گراغانی و حیدریان‌شهری (۱۳۹۴) با بررسی زبان‌شناختی استعاره‌های مربوط به اعضای بدن در سوره بقره، به این نتیجه رسیدند که از آنجایی که اعضای بدن از حوزه‌های تجربی انسان به‌شمار می‌روند، عمدتاً به‌عنوان حوزه مبدأ به‌کار رفته‌اند و مفاهیم انتزاعی به‌واسطه همین اعضای بدن تبیین و مفهوم‌سازی شده‌اند و اذعان داشته‌اند از آنجایی که گفتمان فرهنگی حاکم بر زبان قرآن، گفتمانی دینی است، در حوزه مقصد تنها به جنبه‌های خاصی که مربوط به تعالیم قرآنی است، توجه شده است.

قاسمی و همکاران (۱۴۰۱) با تطبیق نظریه تلفیق مفهومی بر آیات منتخب حواس، شبکه‌های تصویری از نوع دوگانه‌قلمرو، تک‌قلمرو و آئینه‌ای به‌دست داده‌اند و دریافته‌اند که بسامد تکرار شبکه دوگانه‌قلمرو و نیز شبکه تک‌قلمرو تقریباً مشابه است؛ همچنین روابط حیاتی بین اعضای متناظر فضاهای درون‌داده‌های آن‌ها از نوع شباهت و عدم شباهت و جزء به‌کل است. آن‌ها اذعان داشته‌اند که از میان عناصر فضاساز بسامد عبارات فعلی-فاعلی چشمگیر بوده است؛ بنابراین با اعلام این نتایج، فرضیه کاربست نظریه تلفیق مفهومی در آیات قرآنی را کارآمد می‌دانند.

قائمی‌نیا و همکاران (۱۳۹۸) با تحلیل شناختی منتخبی از آیات سوره بقره به این نتیجه رسیده‌اند که نظریه تلفیق مفهومی در تحلیل آیات مفید بوده، ابعاد پنهان مسائل عینی‌ای مانند قصاص را

به‌خوبی ترسیم می‌کند.

نقی‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) با تحلیل منتخبی از پانزده جزء دوم آیات قرآن کریم به این نتیجه رسیده‌اند که نظریه فضاهای ذهنی در تحلیل ساختار مفهومی قرآن کارآمد است. در نهایت مشخص شده است که ارتباط میان فضاهای حاکم بر آیات هدفمند بوده، هر آیه‌ای از قرآن نیز برمبنای فضای ذهنی خاصی مفهوم‌سازی شده است.

ب) روش تحقیق

این پژوهش برمبنای نظریه استعاره‌های مفهومی لیکاف و جانسون و نظریه تلفیق مفهومی فوکونیه و ترنر، به شیوه توصیفی-تحلیلی و در بخش جمع‌آوری پیشینه به روش کتابخانه‌ای است. یکپارچگی موضوع آیات سور مسبحات (حدید، حشر، صف، جمعه، تغابن) دلیل موجهی برای انتخاب این سور آسمانی بوده است و از آنجایی که اولین سوره از سور مسبحات با سوره حدید آغاز می‌شود نگارندگان سعی در حفظ اصالت این ترتیب داشته‌اند. به نظر می‌رسد از آنجایی که تفسیر المیزان در روشنگری معناشناختی بسیاری از مفردات قرآن، نسبت به سایر کتب تفسیری، عمیق‌تر، علمی‌تر و دقیق‌تر بوده، توجه به شباهت‌های هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی در پیوند فضاهای میان آیات مشهودتر از سایرین بوده، با نظریه‌های معناشناختی امروزی تطبیق دارد، هرچند که در شعاعیت معنایی و تلفیق مفهومی آیات دارای نقایصی است، اما به دلایل ذکرشده، می‌تواند رساترین و معتبرترین منبع جهت تحلیل آیات و بهره‌مندی بهینه از آن باشد. در ابتدا آیات اول تا ششم سوره حدید از قرآن کریم استخراج شده و به‌صورت تقسیم‌گزاره‌ای دسته‌بندی شده است؛ زیرا چه‌بسا آیاتی که به تنهایی شامل چندین گزاره است که هر گزاره یک مورد بر آمار تکرار آن موضوع در قرآن از بین چهار موضوع اعتقادی، فقهی، اخلاقی و قصص می‌افزاید. سپس جهت تحلیل شناختی آیات براساس نظریه تلفیق مفهومی و تشکیل الگوی چهار فضایی فوکونیه و ترنر، نیازمند بررسی فضاسازهای آیات بودیم. در خلال بررسی فضاسازها متوجه گستردگی فضاهای آیات شش‌گانه شدیم. با توجه به این‌که امکان بررسی تمام فضاهای آیات شش‌گانه در این پژوهش عملاً غیرممکن می‌نمود لذا با عنایت به نظر قائمی‌نیا (۱۳۹۹، ص ۱۴۲) وحدت و تعدد فضاهای قرآنی را تابع درجه و سطح تحلیل مورد نظر قرار دادیم؛ یعنی برحسب نیاز، در برخی موارد هم فضاهای کلی یک سوره مورد توجه ما بود و هم فضاهای مختلف درون یک آیه برای ما اهمیت داشت، لذا با در نظر گرفتن پنجره توجه نویسندگان به موضوع و سپس سیاق، بافت و فضای کلی

آیات، بعد از تحلیل آیات، گزاره‌ها در شبکه چهارفضایی پایه فوکونیه و ترنر جهت استخراج نوع شبکه تلفیقی و نیز ارائه صحت و دقت در پژوهش تئوری، گنجانده شدند. همچنین در خلال تحلیل الگوی چهار فضایی، استعاره‌های مفهومی شش آیه اول سوره حدید پس از استخراج معانی تحت اللفظی و نیز بررسی پیشینه تاریخی فرهنگی از کتب تفسیری معتبر و مفردات قرآن و تطبیق آن با معناشناختی نوین، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

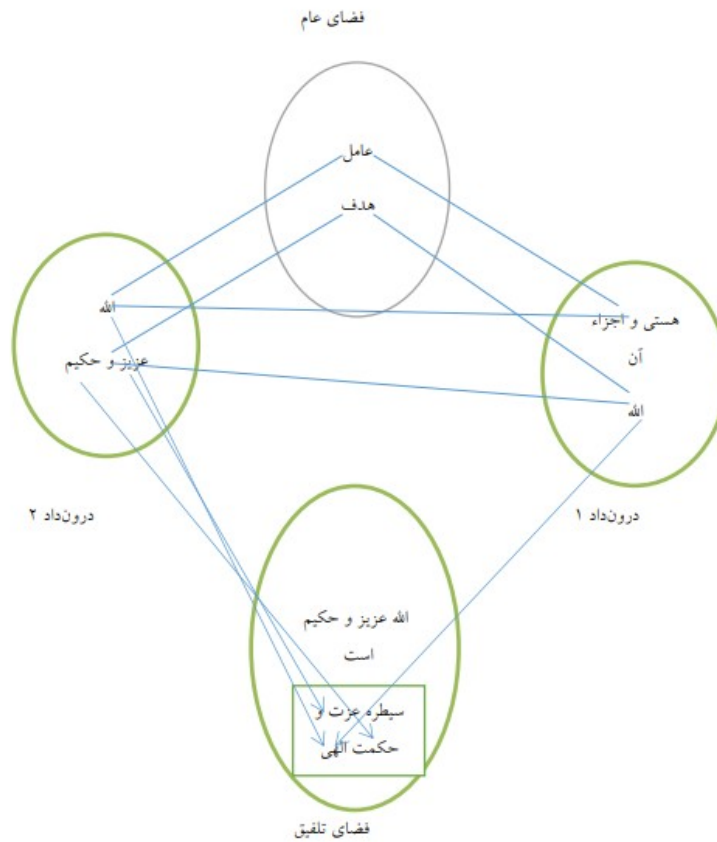
ج) تحلیل داده‌ها

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ

تفسیر المیزان: تمامی موجوداتی که در آسمان‌ها و زمین هستند، خدای سبحان را منزه می‌دارند و حقیقت معنای تسبیح آنست که هر موجودی وجود خالق و موجد خود را با همه صفات کمالیه‌اش آشکار می‌کند و مظهر اوست و هر یک با هستی خود دلالت می‌کنند که پدید آورنده‌ای منزه از هر نقص و متصف به همه کمالات دارند و همه آن‌ها با زبان نیز (سبحان الله) می‌گویند، اگرچه که ما زبان آن‌ها را نفهمیم. خدا عزیز و حکیم است یعنی خدای سبحان به دلیل عزتش دارای مقامی منیع است که تمام قدرت‌ها مقهور او هستند، و نیز فعل او به دلیل حکمتش محکم و متقن است و هیچ فساد و تباهی در آن راه ندارد، پس شایسته تسبیح است.

فضای تلفیق آیه (۱): در این آیه شریفه دو فضای ورودی داریم یکی فضای واقعی تسبیح که در آن با توجه به اسم موصول «ما» و فضا ساز گروه حرف اضافه‌ای «فِی السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» نخست قلمرو توجه به سوی تمامی موجوداتی است که در آسمان‌ها و زمین هستند سپس در فراز دوم آیه که فضای ورودی دوم است، عزت و حکمت الهی مطرح می‌شود. در چنین بافتی اسامی خداوند که در انتهای آیات آمده‌اند، پشت‌صحنه حوادث مذکور در قبل هستند و نسبت به آن حوادث زمینه و آن حوادث هم نسبت به این اسامی، شکل به‌شمار می‌آیند؛ در نتیجه آن اسامی کارگردان اصلی حوادث مذکور هستند و نسبت به آن‌ها اهمیت بیشتری دارند. اصل اهمیت در این مورد هم به توجه ما جهت می‌دهد؛ بنابراین در هر آیه ارتباطی میان بافت و اسامی است و پنجره توجه از قلمرو توجه در فراز اول آیه به سوی کانون توجه در فراز دوم آیه باز می‌شود. در این الگو عناصر درون‌داد اول که مرتبط با فضای عینی تسبیح از روی علم و اراده همه موجودات است بدون هیچ‌گونه شباهتی با عناصر موجود در درون‌داد دوم که فضای انتزاعی عزت و حکمت الهی است ترکیب شده و این چنین میان آن‌ها رابطه برقرار می‌شود. سپس براساس فرایند تکمیل طرحواره‌های مربوط به

قالب تسبیح از درون‌داد اول و طرحواره‌های مربوط به قالب عزت و حکمت الهی از درون‌داد دوم در ذهن تداعی شده و این امر منجر به تکمیل اطلاعات فرافکننده شده از درون‌دادها می‌شود. بدیهی است که ذهن انسان در این مرحله به صورت ناخودآگاه این قالب‌های پیش‌زمینه را در حافظه محفوظ می‌دارد. بی‌شک تضاد مهم‌ترین عنصر مشترک در این دو درون‌داد است. این اطلاعات متضاد شکل و زمینه بر هر دو فضای ورودی مطابقت می‌کند. در پایان طی فرایند توضیح ساختار منحصر به فردی با توجه به انتخاب گزینشی عناصر در فضای تلفیق ایجاد می‌شود که در هیچ‌یک از درون‌دادها وجود ندارد؛ این فضای تلفیق اگرچه از فرافکنی عناصر موجود در درون‌داد اول و دوم پدید آمده است، اما دارای ساختار اضافی «سیطره عزت و حکمت الهی» در عالم است.

۱- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۱)

نوع شبکه تلفیقی آیه (۱): در این شبکه تلفیقی هر دو ورودی قالبی جداگانه دارند اما با توجه به این که ساختار تلفیق توسط هر دوی آن‌ها شکل گرفته است، شبکه از نوع دوگانه قلمرو است. رابطه میان عناصر درون‌داد عدم شباهت است، اما با این وجود، طبق اصل دسترسی (access principle) امکان نگاشت میان عناصر تسبیح موجودات با عناصر عزت و حکمت الهی وجود دارد. وجود عبارتی مثل «سیطره عزت و حکمت الهی» در فضای آمیخته، امکان دسترسی به فضای درون‌داد اول را براساس فرایند واپس‌فکنی ممکن ساخته است.

تحلیل شناختی استعاره مفهومی: تسبیح، حرکت سریع در مسیر است.

حوزه مقصد ← تسبیح حوزه مبدأ ← حرکت

تسبیح در اصل از ریشه «سبح» بر وزن «مسح» به معنی حرکت سریع در آب‌وهواست. در این استعاره ساختاری ما مفهوم انتزاعی تسبیح را در قالب مفهوم حرکت سریع که به حوزه تجربیات انسان تعلق دارد، درک می‌کنیم. از ویژگی‌های حرکت سریع پشت‌سر گذاشتن مسیر مبدأ و زود به مقصد رسیدن است. در نتیجه مفهوم‌سازی ویژه‌ای در این استعاره وجود دارد؛ به عبارت دیگر زمانی که موجودات به‌ویژه انسان به ذکر و دعا در درگاه الهی مشغول می‌شوند، گویی در این ارتباط وجودی با حضرت حق به دلیل رابطه زنده و پویایی که با معشوق ازلی برقرار می‌کنند و تمام توجه خود را به سوی او معطوف می‌دارند، در مسیری مستقیم گام نهاده است که بدون هیچ‌گونه راه کج و معوجی، زودتر به وصال خداوندی می‌رسند. گویی که جاده میان‌بر وصال معشوق از حرکت در مسیر ذکر و دعا می‌گذرد.

تحلیل شناختی فعل ماضی (سَبَّحَ)

فضای ذهنی ظرفیتی را ایجاد می‌کند که به وسیله آن بتوان از مفهوم انتزاعی زمان، مفاهیم انتزاعی‌تر را برداشت کرد؛ یعنی زمان به‌گونه‌ای به کار می‌رود که نقش اصلی خود را ایفا نمی‌کند بلکه به کمک فضای ذهنی و استعاره مفهومی، مفاهیم ثانوی و وجهی را منتقل می‌کند. یکی از کارکردهای غیرزمانی فعل ماضی در آیات اعتقادی است که فعل ماضی با توجه به بافت و سیاق آیات برای مفاهیم وجهی به کار می‌رود. در اولین آیه سوره حدید فعل ماضی «سبح» در زمانی دور از زمان حال برای انتقال استعاری قطعیت وقوع فعل در تمام دوران‌ها به کار رفته است. با توجه به این که در سور مسبحات که با تسبیح الهی آغاز می‌شود در سه مورد تسبیح به صورت صیغه ماضی (سبح) آمده است (حدید، حشر و صف) و در دو مورد به صورت صیغه مضارع یعنی «یسبح» (جمعه و تغابن) این تفاوت تعبیر شاید اشاره به این نکته باشد که در گذشته و آینده و همیشه

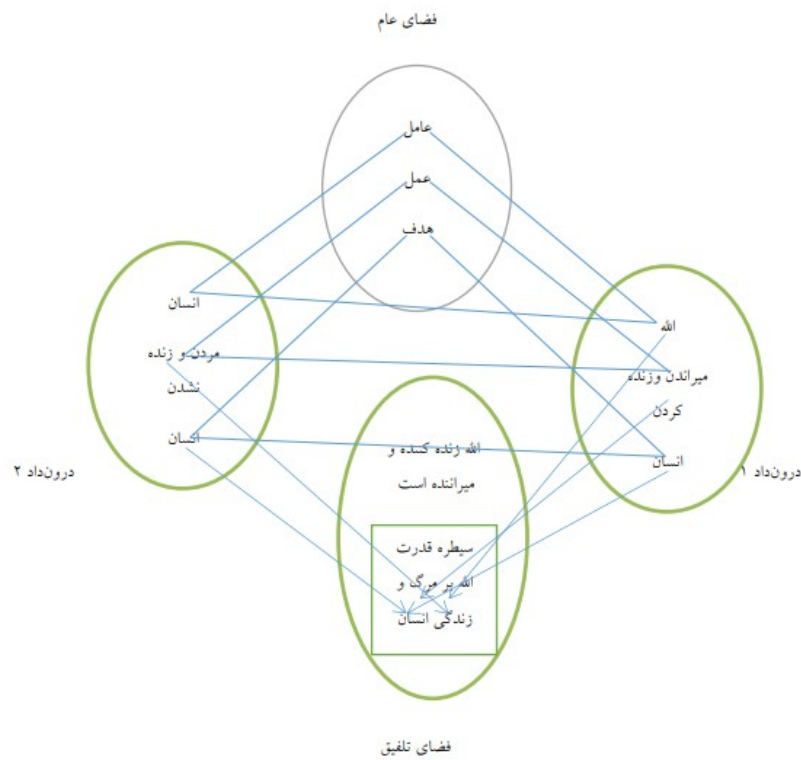
موجودات این جهان تسبیح ذات اقدس او گفته و می‌گویند.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيَمِيتُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۲)

تفسیر المیزان: مالک آسمان‌ها و زمین تنها خداست، (یحیی و یمیت) این دو جمله اشاره است به دو نام از نام‌های خدای تعالی زنده‌کننده و میراننده، و جمله آخر اشاره دارد به صفت قدرت خدای تعالی، و این‌که قدرت او مطلق است، و مقید به چیزی دون چیزی نیست.

فضای تلفیق آیه (۲): در این آیه شریفه، قرآن به‌عنوان یک اصل کلی، زنجیره علی در مفهوم اماته و احیا را در نظر می‌گیرد؛ در چنین سیاقی توجه به خود مرگ و زندگی و علت آن مهم است؛ از این‌رو پنجره توجه به سوی فاعل اماته و احیا یعنی خداوند باز می‌شود. در این آیه به مرحله نهایی پنجره توجه یعنی بازگشت به سوی خداوند اشاره نشده است. خداوند به‌عنوان گوینده بیرون از سطح ظاهری عبارت است (قائمی‌نیا، ۱۴۰۰، ص ۶۳۳)؛ بنابراین با در نظر گرفتن پنجره توجه دو فضای درون‌داد داریم؛ در فضای نخست خداوند به مسئله آفرینش و میراندن موجودات و مجدداً زنده کردن‌شان بعد از مرگ اشاره می‌کند. در فضای درون‌داد دوم این تصور در ذهن مخاطب ایجاد می‌شود که موجودات بعد از مرگ نابود می‌شوند و کسی قادر به زنده کردن آن‌ها نیست این گمان مخاطب با توجه به فراز دوم آیه که می‌فرماید او بر هر چیزی قادر است قابل درک است. این دو فضا با رابطه حیاتی زمان (یک زمان پس از زمان دیگر)، فضا (فضای مکانی دنیا و آخرت) و تغییر (تبدیل شدن گوشت و پوست به استخوان‌ها) و علت و معلول (الله علت زنده شدن و میراندن موجودات است) به هم مربوط می‌شوند. همان‌طوری که در آیه اول ذکر شد اسامی آخر آیات پشت‌صحنه حوادث مذکور در قبل هستند و نسبت به آن‌ها زمینه و آن حوادث هم نسبت به این اسامی شکل هستند؛ در نتیجه این اسامی در فضا سازی آیات نقش مهمی ایفا می‌کنند. مضاف بر این‌که فضا ساز «علی» که به مفهوم استعلا می‌باشد این توانایی و قدرت خالق را بیشتر مورد توجه قرار می‌دهد. در فضای تلفیق عناصر درون‌داد اول که مرتبط با فضای عینی مردن و زنده شدن به‌دست خداوند است با عناصر موجود در درون‌داد دوم که فضای فرض و گمان مخاطب است ترکیب شده میان آن‌ها انطباق‌هایی صورت می‌گیرد، سپس براساس فرایند تکمیل طرحواره‌های مربوط به قالب میراندن و زنده کردن توسط الله در درون‌داد اول و قالب نیستی و فنا در درون‌داد دوم در ذهن تداعی می‌شود. در پایان طی فرایند توضیح ساختار نوظهور «سیطره قدرت الله» برای فضای آمیخته ایجاد می‌شود. اگرچه این فضای آمیخته از فراقنی عناصر موجود در درون‌داد اول و

دوم پدید آمده است اما دارای ساختار پیدایشی‌ای است که در هیچ‌یک از درون‌دادها دیده نمی‌شود. ما برای خلق معنای نوظهور، معلول را با علت‌هایش درهم می‌آمیزیم؛ وجود علت - یعنی خداوند - که مستقیماً معلولش را ارایه می‌دهد - یعنی مرگ انسان - زنده شدن انسان و جزء آن و نتیجه‌ای که حاصل می‌شود این است که اکنون معلول در علتش قرار دارد: این یعنی مرگ و زندگی انسان به‌طور ذاتی در ید سیطره قدرت خداوند قرار دارد.

۲- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۲)

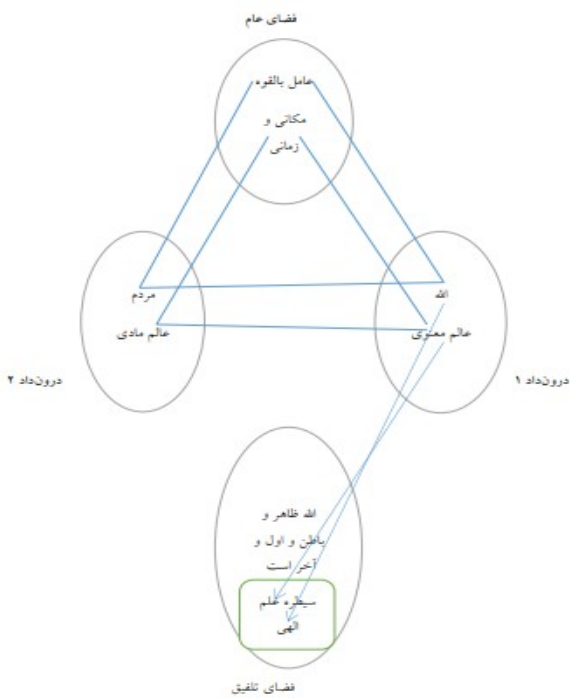
نوع شبکه تلفیقی آیه (۲): در این شبکه هر دو ورودی قالبی جداگانه دارند. در یک طرف فضای الله و حاکمیتش، در طرف دیگر فضای گمان مخاطب، اما از آنجایی که ساختار فضای تلفیق توسط هر دوی آنها شکل گرفته است، شبکه از نوع دوگانه‌قلمرو با قالب‌های متعارض و ناسازگار است که به این کار تصادم (collision) می‌گویند. درواقع این‌گونه بیان استعاری نوعی اخطار است به این‌که شما از این رابطه علی بی‌خبر هستید.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (۳)

تفسیر المیزان: بعد از آن که معلوم شد که خدای تعالی بر هر چیزی که فرض شود قادر است، قهراً با احاطه قدرتش به هر چیزی از هر جهت محیط هم هست، پس هر چیزی که فرض شود اول باشد خدا قبل از آن چیز بوده، پس او نسبت به تمام ماسوای خود اول است، و همچنین هر چیزی که ما آخرینش فرض کنیم خدای تعالی بعد از آن هم خواهد بود، پس آخر خدا است، و هر چیزی را که ما ظاهر فرض کنیم خدا ظاهرتر از آن است به خاطر احاطه‌ای که قدرتش بر آن چیز دارد، و چون احاطه دارد پس از جهت ظهور هم مافوق آن است، پس خدا ظاهر است، و همچنین هر چیزی که باطن فرض شود خدا به خاطر احاطه قدرتش بر آن باطن‌تر از آن است، و ماورای آن قرار دارد، چون او است که آن چیز را باطن کرده، پس باطن هم خداست، پس معلوم شد که خدا اول و آخر و ظاهر و باطن علی‌الاطلاق است، و از این صفات آنچه در غیر خدا هست نسبی است نه علی‌الاطلاق.

فضای تلفیق آیه (۳): در این آیه شریفه عبارت فعلی-فاعلی (هُوَ...) و نیز «وَ» عطف به عنوان فضاساز زمینه حرکت از یک فضای واقعی به فضای ذهنی دیگر را فراهم می‌سازد. در این آیه شریفه همان‌طوری که ملاحظه می‌شود در یک بافت چهار اسم از اسامی خداوند به کار برده شده است که دو اسم مربوط به زمان (اول و آخر) و دو اسم دیگر مربوط به مکان (ظاهر و باطن) است. در این‌گونه از بافت‌ها اسامی با بافت ارتباط دارند. در فراز آخر آیه به علم خداوند اشاره شده است و این علم الهی، هم شامل علم زمانی (اول و آخر) و هم شامل علم مکانی (ظاهر و باطن) خداوند می‌شود؛ از این‌رو زمانی که دو اسم زمانی و دو اسم مکانی در یک بافت در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند از لحاظ مفهوم‌سازی شناختی به این معناست که در بافت دو زمینه و دو شکل داریم و هر اسمی زمینه برای یک شکل است؛ با این تفاوت که یکی از اسامی - اسمی که اول آمده - به عنوان زمینه اصلی و صریح و دیگری به عنوان زمینه غیر اصلی و ضمنی تبدیل می‌شود؛ بنابراین در این آیه شریفه به ترتیب دو اسم زمانی و مکانی الْأَوَّلُ وَالظَّاهِرِ زمینه برای اسامی الْأَخِرُ وَالْبَاطِنُ به شمار می‌آیند و این دو اسم الْأَخِرُ وَالْبَاطِنُ برای آن زمینه‌ها، شکل به حساب می‌آیند. در نتیجه دو اسم زمینه‌ی یادشده اهمیت بیشتری در ذهن مخاطب ایجاد می‌کند. گویی خداوند ذهن بشر را نخست به عالم حسی و مادی هدایت می‌کند تا در سایه امور مادی، فهم امور غیرمادی الْأَخِرُ وَالْبَاطِنُ برای بشر ملموس‌تر و راحت‌تر انجام پذیرد؛ بنابراین با توجه به این مقدمه، در فضای اولیه یا پایه که

فضایی واقعی است از اسامی خداوند که در تقابل هم قرار دارند به عنوان شناخت صفات ذات الهی یاد می‌شود؛ در فضای دوم که فضایی ذهنی است از آنجایی که بشر به کنه صفات ذات الهی پی نبرده است و تجربه‌ای در این مورد ندارد اسامی مربوط به زمان و مکان عالم مادی را با اسامی زمان و مکان عالم ماورایی الله همسان‌سازی می‌کند تا با این همسان‌سازی به درک بهتری از ماجرا برسد. در فراز دوم آیه خداوند به عنوان گوینده خارج از متن قرار دارد و به نظر می‌رسد فضای تلفیقی‌ای که مخاطب باید از فرافکنی فضاهای درون‌داد و سپس واپس‌فکنی به فضاهای هر دو درون‌داد انجام دهد تا مراد الهی را درک کند؛ با استناد به این فراز از آیه، به وضوح برای بشر با اندکی تأمل قابل درک است و این نشان‌دهنده نمونه‌ای از اعجاز قرآن کریم جهت تسهیل درک لایه اول آیات قرآن برای مخاطبان از هر قشری است. در حقیقت در این آیه شریفه صفات ذات نامحسوس خداوند متعال و نیز عالم ماورایی با صفات محسوس بشری و عالم مادی در تناظر قرار دارند که با فرافکنی گزینشی عناصر درون‌داد اول در فضای تلفیق زمینه پیدایش معنای نوظهور «سیطره علم الهی» فراهم آمده است.

۳- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۳)

نوع شبکه تلفیقی آیه (۳) این شبکه که فضای قالب‌هایش با هم فرق می‌کند و تنها یکی از درون‌دادها ساختار فضای تلفیق را تشکیل داده‌است، از نوع تک‌ساحتی یا تک‌قلمرو است.

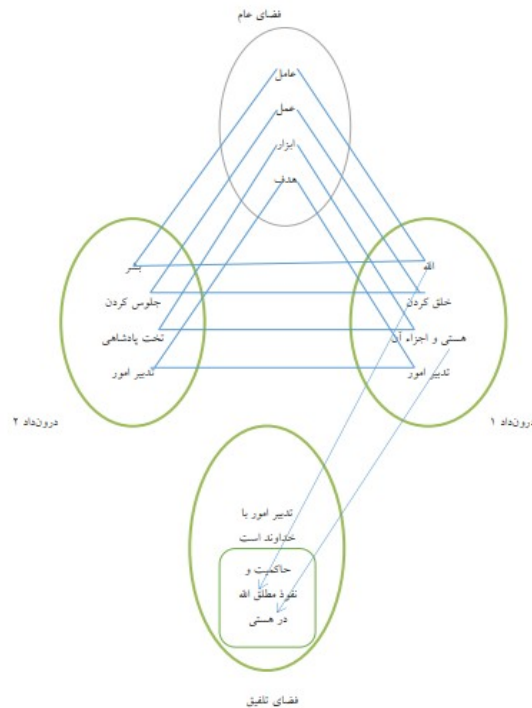
هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (۴)

تفسیر المیزان: به دنبال اوصاف یازده‌گانه‌ای که در آیات قبل درباره ذات پاک پروردگار ذکر شد در اینجا اوصاف دیگری بیان شده: نخست از مسئله خالقیت سخن می‌گوید و می‌فرماید: «او کسی است که آسمان‌ها و زمین را در شش روز (شش دوران) آفرید. منظور از «یوم» (روز) در این آیات روز معمولی نیست، بلکه منظور از آن، دوران «خواه این دوران کوتاه باشد، و یا طولانی» هرچند میلیون‌ها سال به طول انجامد. بعد به مسئله حکومت و تدبیر جهان پرداخته، می‌افزاید: سپس بر تخت قدرت قرار گرفت و به تدبیر جهان پرداخت. این تعبیر کنایه‌ای است لطیف از حاکمیت مطلقه خداوند و نفوذ تدبیر او در عالم هستی و موجودات. سپس می‌فرماید آنچه را در زمین فرومی‌رود می‌داند و از آن خارج می‌شود، و آنچه از آسمان نازل می‌گردد، و آنچه به آسمان بالا می‌رود همه را می‌داند و بالاخره در چهارمین و پنجمین می‌فرماید هر جا باشید او با شماست و خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست.

الف- فضای تلفیق آیه (۴): در این آیه شریفه نخست به مسئله خلقت آسمان‌ها و زمین در شش دوران اشاره می‌کند، سپس استیلا بر عرش و تدبیر امور را به همراه علم فراگیر الهی مترتب برهم مطرح می‌کند.

خلقت آسمان‌ها و زمین ← استیلا بر عرش به همراه علم فراگیر ← تدبیر امور
نکته مهم در این آیه این است که در آن به مواردی که متعلق علم الهی قرار گرفته‌اند، اشاره شده است. متعلق علم الهی در آیه سه دسته است: ۱- مربوط به زمین که شامل دو بخش است: الف- چیزهایی که به زمین فرومی‌روند. ب- چیزهایی که از آن خارج می‌شوند. ۲- مربوط به آسمان‌ها، این دسته هم شامل دو بخش است: الف- چیزهایی که از آسمان فرود می‌آیند. ب- چیزهایی که به آسمان صعود می‌کنند. ۳- حوزه مربوط به رفتار و اعمال انسان‌ها: البته تعبیر علم در این مورد به بصیرت تبدیل می‌شود (قائمی‌نیا، ۱۴۰۰: ۵۲۴).

با توجه به توضیحات بالا در فضای نخست آیه عناصر فضا ساز گوناگون موجب تولید دو فضای درون داد است؛ در این الگو عناصر مربوط به درون داد تدبیر امور توسط عامل (الله) با عناصر درون داد تدبیر امور توسط عامل (انسانی) با هم ترکیب می‌شوند. سپس طی فرایند تکمیل، قالب استوی بر عرش از فضای درون داد اول و تخت پادشاهی از فضای درون داد دوم پیش‌زمینه تداعی طرح‌واره‌های مرتبط به این دو درون داد در ذهن می‌شود. عدم شباهت هر دو قالب از آن جهت است که محور هر دو درون داد انسانی نیست؛ سپس طی عمل توضیح عناصری از هر دو درون داد به فضای تلفیق نگاشت می‌شود تا ساختار جدید فضای تلفیق که همان «حاکمیت و نفوذ مطلق الله در هستی» است را تشکیل دهد. در تعبیر «استوی بر عرش» تلفیق مفهومی خاصی وجود دارد. آدمی در مقام تدبیر بر تخت می‌نشیند و فرمان می‌راند، خداوند هم برای نشان دادن مقام تدبیر خود تلفیقی میان فضای رفتار آدمی در مقام تدبیر انجام می‌دهد چراکه با این کار، مقام تدبیر خود را در مقیاس بشری نشان می‌دهد.

۴- الف- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۴)

الف- نوع شبکه تلفیقی آیه (۴): در این شبکه هر یک از فضاهای ورودی قالبی جداگانه دارند و به دلیل این که مفهوم مقام تدبیر الهی براساس مفهوم مقام پادشاهی انسان قابل درک است، بدین معنی است که تنها یکی از درون‌دادها ساختار فضای تلفیق را تشکیل می‌دهد؛ بنابراین شبکه از نوع تک‌ساحتی یا تک‌قلمرو است.

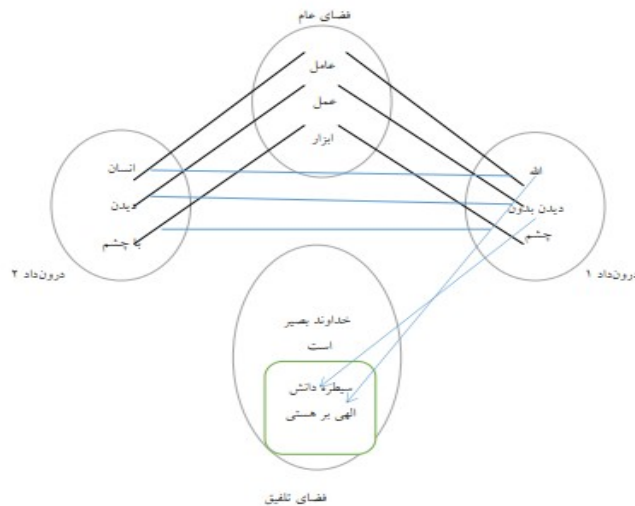
تحلیل شناختی استعاره مفهومی: خداوند با الف است.

استعاره مکانی «خداوند با الف است» استعاره مفهومی بنیادین است که در بافت‌های مختلف دلالت‌های متفاوتی دارد. این استعاره با توجه به سیاق ناظر بودن خداوند به رفتارهای آدمی در همه احوالات، به معنای «علم و آگاهی» است؛ بنابراین استعاره معیت، علم و آگاهی مفهوم‌سازی می‌شود (قائمی‌نیا، ۱۳۹۹، ص ۴۰۴)؛ به عبارت دیگر کلید مفهومی «خداوند با الف است» ساختار استعاره مفهومی «معیت، علم و آگاهی است» را تبیین می‌کند.

استعاره مفهومی: معیت، علم و آگاهی است.

حوزه مقصد ← علم و آگاهی حوزه مبدأ ← رابطه مکانی

ب- فضای تلفیق آیه (۴): **وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ** در این شبکه تلفیقی، مفهوم عینی دیدن با چشم بشری و مفهوم انتزاعی علم و آگاهی خداوند، در مقابل یکدیگر قرار گرفته‌اند و شبکه تک‌حوزه‌ای را پدید آورده‌اند؛ زیرا در این شبکه قالب فضاهای درون‌دادها متفاوت است. در این آیه درون‌دادها از طریق اصل دسترسی به چند روش با هم برخورد می‌کنند. مثلاً بینایی مربوط به قوه حواس انسان است و ابزار آن چشم است که وجودی عینی دارد، درحالی‌که بینایی خداوند به هیچ ابزاری نیاز ندارد، پس رابطه درون‌دادهای متناظر از نوع عدم شباهت است. عناصر هر دو درون‌داد با هم ترکیب می‌شوند و سپس قالب مختص رؤیت خداوند و قالب بینایی انسان، با استفاده از دانش زمینه‌ای طی فرایند تکمیل، منجر به القای طرحواره‌ای مربوط به این دو قالب شده به تکمیل داده‌های برآمده از درون‌دادها یاری می‌رساند و سپس طی عمل توضیح قدرت و خداوند از درون‌داد اول به فضای تلفیق فرافکننده می‌شود و معنای نوظهور «سیطره دانش الهی» بر تمام هستی را پدید می‌آورد. در این الگوی فضایی نیز نقش خداوند به نقش انسان تبدیل شده است (قاسمی، ۱۴۰۱).

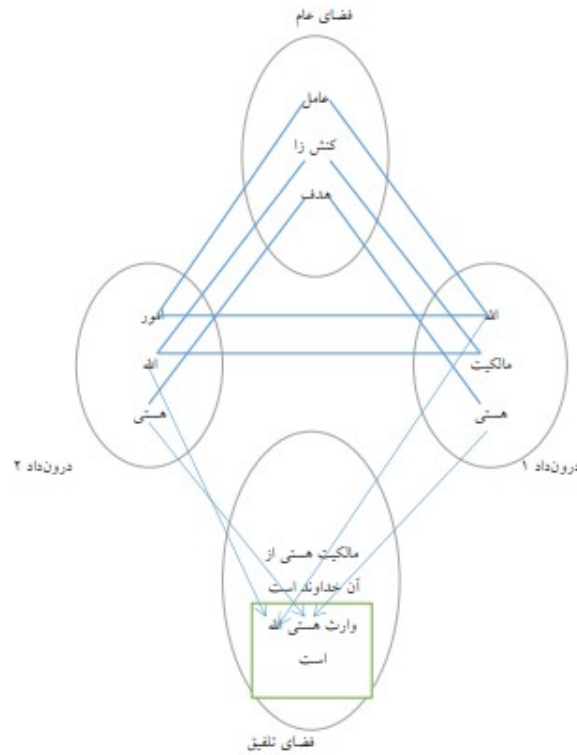
۴- ب- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۴)

ب- نوع شبکه تلفیقی آیه (۴): این شبکه که فضای قالب‌هایش با هم فرق می‌کند و تنها یکی از درون‌دادها ساختار فضای تلفیق را تشکیل می‌دهد از نوع تک‌ساختی است.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۵)

تفسیر المیزان: تنها عاملی که امور را به سوی خدا برمی‌گرداند، این است که ملک عالم مختص به او است، پس امر و فرمان و حکمرانی هم تنها از آن اوست.

فضای تلفیق آیه (۵): در این آیه شریفه دو فضای ذهنی وجود دارد که یکی مربوط به فضای مالکیت خداوند است و دیگری فضای بازگشت امور به خداوند است. فضای مالکیت خداوند فضای پایه یا شامل است. عناصر فضای شامل در درون‌داد اول با عناصر فضای زیرشمول در درون‌داد دوم ترکیب می‌شوند، سپس طی فرایند تکمیل، طرحواره‌های مربوط به قالب مالکیت از فضای اول و طرحواره‌های مربوط به قالب برگشت امور از فضای دوم فراخوانده می‌شوند و در نهایت عناصر گزینشی به فضای تلفیق فرافکنده می‌شوند. ساختار جدیدی که در فضای تلفیق به وجود می‌آید «وراثت خداوند» مجدداً جهت تغییر درون‌دادها واپس‌فکنی می‌شود و بدین‌گونه مالکیت مطلق خداوند مشخص می‌گردد.

۵- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۵)

نوع شبکه تلفیقی آیه (۵): در این شبکه هر دو ورودی قالبی جداگانه دارند. در یک طرف فضای الله و حاکمیتش در طرف دیگر فضای بازگشت امور به الله، اما از آنجایی که ساختار فضای تلفیق توسط هر دوی آن‌ها شکل گرفته است، شبکه از نوع دوگانه‌قلمرو با قالب‌های متعارض و ناسازگار است که به این کار تصادم (collision) می‌گویند. در واقع این‌گونه بیان استعاری نوعی اخطار است به این‌که شما از این رابطه علی بی‌خبر هستید.

توجه به مفهوم‌سازی حرف «الی» در فراز آخر آیه «وَالِی اللّٰهُ تُرْجِعُ الْأُمُورُ»:

در این جمله مسیر پیمایا (trajectory) (امور) به‌سوی مرزنما (landmark) (خداوند) در حرکت است و حرف اضافه «الی» در این ساختار در معنای پیش‌نمونه‌ای خود یعنی «منتهای چیزی» به‌کار رفته است و مفهوم‌سازی ویژه‌ای را در این ساختار به‌وجود آورده است به‌طوری‌که جهت

توجه انسان از قلمرو توجه «له» در فراز اول آیه به کانون توجه «الی الله» در فراز دوم آیه یعنی خداوند متعال برمی‌گردد و این توجه به جهان بینی انسان جهت می‌دهد. همان‌گونه که علامه در تفسیر خود می‌فرماید: «آوردن لفظ «الله» دل‌ها را برای تأثر از یاد روز قیامت و پاداش‌های بزرگی که در قیامت به انفاق‌کنندگان در راه خدا می‌دهند، آماده‌تر می‌سازد».

trajectory

Landmar

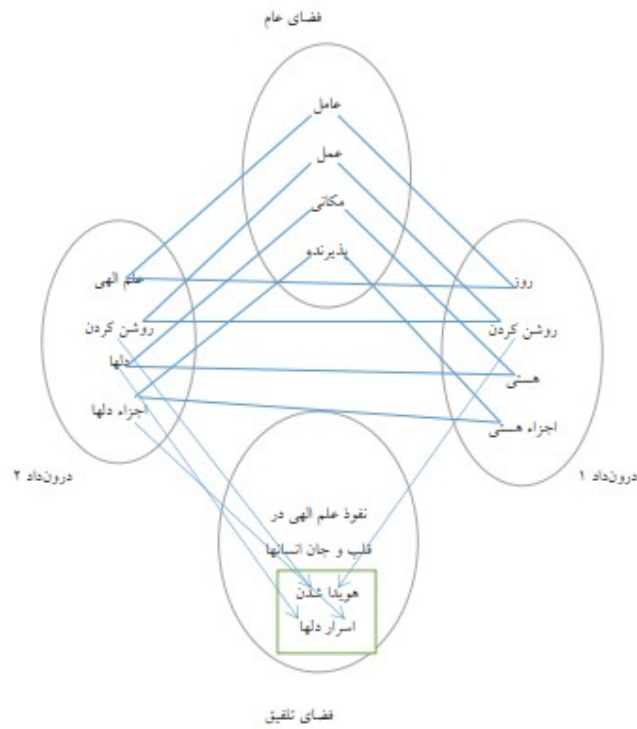

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (٦)

تفسیر المیزان: (ایلاج شب در روز) و (ایلاج روز در شب) به معنای اختلافی که شب و روز در کوتاهی و بلندی دارند. و مراد از (ذات الصدور) افکار پنهانی و نیات نهفته‌ای است که در سینه‌ها جا گرفته و از آنجا بیرون نمی‌آید؛ چون این نیات منسوب به دل‌ها است و دل‌ها هم در قفسه سینه‌ها قرار دارد و این جمله احاطه علم خدای تعالی به نیات درونی را بیان می‌کند، همچنان‌که جمله «وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ» احاطه بینایی آن جناب به ظواهر اعمال آنان را بیان می‌کرد.

فضای تلفیق آیه (٦): در این آیه شریفه راه ارتباطی ویژه با صدر و ذیل آیات، نفوذ روشنی روز در دل شب و نفوذ نور علم الهی در سینه‌ها است. در فضای نخست عناصر درون‌دادی که مرتبط با فضای عینی نفوذ نور آفتاب بر تاریکی شب است، با عناصر موجود در درون‌داد دوم که فضای انتزاعی نفوذ علم الهی در اعماق جان و دل بشر است، ترکیب شده و این‌گونه میان آن‌ها رابطه برقرار می‌شود. سپس براساس فرایند تکمیل، طرحواره‌های مربوط به قالب روشنایی و تاریکی هستی و قالب علم الهی و قفسه سینه در ذهن تداعی می‌شوند. روشن است که این قالب‌های پیش‌زمینه به‌صورت ناخودآگاه در حافظه وجود دارند. این اطلاعات بر هر دو فضای ورودی مطابقت می‌کنند. در پایان طی فرایند توضیح اطلاعات گزینشی فرافکننده شده از قالب‌ها در فضای تلفیق، مجدداً جهت تغییر و تعدیل به فضای درون‌دادها فرافکننده می‌شود؛ یعنی درون‌دادها توسط فضای تلفیق تغییر می‌کنند. این کار باعث مشخص شدن عدم شباهت و در نتیجه تفاوت نور مادی و نور معنوی از برخی جنبه‌ها می‌شود، هرچند که ظاهراً شبیه هم باشند؛ در نهایت ساختار نوظهوری در فضای تلفیق ایجاد می‌شود. این فضای تلفیق اگرچه از فرافکنی عناصر موجود در

درون‌داد اول و دوم پدید آمده است، اما دارای ساختار اضافی «هویدا شدن اسرار دل‌ها» است. باید توجه داشت که طبق اصل دسترسی عناصر نفوذ روشنی با نفوذ علم، ظلمت شب با اعماق ظلمت دل‌ها و موجودات هستی با اسرار دل‌ها امکان دسترسی به فضای یکدیگر را دارند و در فضای تلفیق این‌گونه در ذهن تداعی می‌شود که همان‌طوری که آفتاب و روشنایی روز در اعماق تاریکی شب نفوذ می‌کند، علم پروردگار نیز در تمام زوایای قلب و جان انسان نفوذ می‌کند و همه اسرار آن را روشن می‌سازد.

۶- نمودار پایه فضای تلفیق آیه (۶)

نوع شبکه تلفیقی آیه (۶): در این شبکه، هر دو ورودی قالبی جداگانه دارند، اما به دلیل این‌که ساختار تلفیق توسط هر دوی آن‌ها شکل گرفته است، از نوع شبکه‌های دوساختی و یا دوگانه قلمرو می‌باشد.

تحلیل شناختی استعاره مفهومی: علم (دانایی)، نور است.

حوزه مقصد ← علم الهی

حوزه مبدأ ← نور خورشید

نور در تعبیر قرآنی دوگونه است: ظاهری و معنوی؛ نور ظاهری مثل نور خورشید، ماه، رعدوبرق و نور در تقابل با ظلمت. نور معنوی مثل نور هدایت، نور ایمان، و نور به معنی ظاهرکننده و در آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» خلقت مفهوم‌سازی شده است. خود نور و هر چیزی که به تولید نور کمک کند برابر با خداوند است؛ بنابراین نور ماده‌ای معنوی است که از خدا سرچشمه گرفته و مبتنی بر کلید مفهومی «الله، نور است»، می‌باشد (چارتریس بلک، ۲۰۰۴، ص ۲۹۸). در این آیه شریفه کلید مفهومی «الله، نور است»؛ استعاره مفهومی «علم (دانایی)، نور است» را تبیین می‌کند.

(د) بحث

پژوهش حاضر با رویکرد شناختی و به روش توصیفی-تحلیلی، به تحلیل بازنمود شبکه‌های تلفیق مفهومی و استعاره‌های مفهومی در گزاره‌های شش آیه اول سوره حدید پرداخت. این پژوهش، تحلیلی از شبکه‌های تلفیق مفهومی و حوزه‌های مبدأ و مقصد در تعامل با یکدیگر و نیز سایر مفاهیم، در انواع فضاهای گوناگون در زبان قرآن را نشان داد. در راستای آنچه فوکونیه و ترنر و نیز لیکاف و جانسون بررسی کرده بودند، در زبان عربی قرآنی نیز شبکه‌هایی از فضاهای ذهنی و فضاها و نیز استعاره‌های مفهومی قلمرو مبدأ و مقصد دیده شد. نکته قابل توجه در متون قرآنی که مغایر با پژوهش‌های متون دیگر بود، فرضیه در زمانی است که در تحلیل استعاره‌های قرآنی با تحلیل ابعاد تاریخی و در زمانی استعاره‌ها سروکاری نداشتیم مانند استعاره‌های آیات اول، چهارم و ششم که به ترتیب عبارتند از تسبیح در مفهوم حرکت سریع، معیت در مفهوم علم و آگاهی و علم در مفهوم نور که هیچ‌کدام به بعد تاریخی استعاره ربطی ندارند. همچنین از ویژگی‌های دیگر متون قرآنی که مغایر با تحلیل سایر متون است، تنوع و تعدد فضاهای قرآن است؛ اگرچه ارتباط فضاها در سطح ظاهری آیات روشن است، در سطوح عمیق‌تر هم روابطی میان آن‌ها وجود دارد که به صورت تدریجی آشکار می‌شوند و این نشان‌دهنده جایگاه بسیار متفاوت قرآن با سایر کتاب‌ها و حتی متون دینی دیگر است چراکه طبق عقیده مسلمانان قرآن از جانب خداوند و بدون تحریف، منبعی اصلی و اصیل است. تحلیل شش آیه اول سوره حدید نشان داد که اهمیت نقش استعاره‌ها و فضاهای تلفیق، در گسترش ایدئولوژی و جهان‌بینی در حوزه دین و سیاست که هدف اصلی گفت‌وگو در آن‌ها تأثیرگذاری بر قضاوت‌های دیگران است، بسیار بیشتر از دیگر متون است؛ چراکه

بسط استعاری و تلفیقی برای بازنمایی اندیشه‌های نو و ایجاد واژگان و ساختار جدید برای پرکردن شکاف واژگانی و مفهوم‌سازی بسیار مؤثر است. ازسویی دیگر نتایج تحلیل استعاری و فضا‌های تلفیق قائمی‌نیا (۱۳۹۹) نیز با نتایج این پژوهش و نظریات او هم‌راستایی دارد. ازجمله اصول کلی قائمی‌نیا در معناشناسی قرآن، که در این پژوهش دیده شد عبارتند از: ۱- اصالت تعبیر قرآنی که مطابق این اصل، شش آیه اول سوره حدید به همان صورت اصلی خود بدون تقلیل معنایی بررسی شدند. ۲- اصل تعیین‌پذیری مفهوم‌سازی‌های قرآنی که مطابق این اصل فضا‌های آیات شش‌گانه با توجه به بافت و سیاق آیات بررسی شدند. ۳- اصل شعاعیت معنایی که در این آیات نتایج تحلیل استعاره‌ها مطابق با شبکه شعاعی قرآن، به‌دست آمده است. ۴- اصل تلفیق مفهومی نیز در آیات شش‌گانه مشاهده شد که بر طبق آن تکرار آیات و واژگان مشابه ازجمله «آسمان‌ها و زمین»، «شینی»، و «علیم»، در تلفیق مفهومی معانی مشابهتی ندارند و با توجه به بافت و سیاق آیات تفاوت دارند. مثلاً در آیه اول منظور از «آسمان‌ها و زمین» با توجه به بافت می‌تواند مفهوم «کل یا همه‌چیز» باشد و در آیه دوم از مفهوم «آسمان‌ها و زمین»، معنای «وارث بودن خداوند» به ذهن متبادر می‌شود و در آیه چهارم از مفهوم «آسمان‌ها و زمین»، معنای «جهان آفرینش» به ذهن خطور می‌کند. همین‌طور واژه «شینی»، با توجه به بافت که در آیه دوم معنای ضمنی «قدرت»، به ذهن مخاطب خطور می‌کند اما در آیه سوم مفهوم ضمنی «دانایی» با واژه شینی همراهی می‌کند. و نیز مفهوم واژه تکراری «علیم» در دو آیه سوم و ششم با توجه به بافت به ترتیب عبارتند از: آگاهی-تسلط و نهایتاً ۵- اصل پنجره توجه که در توجه به بافت و سیاق آیات، مراحل متفاوت زنجیره‌های علی، باز می‌شوند.

نتیجه

با بررسی شش آیه اول سوره حدید که در قالب‌های مشترک اعتقادی از نوع «خداشناسی» به‌دست آمد، از میان عناصر فضا‌ساز در آیات منتخب خداشناسی، حروف اضافه، حروف عطف، افعال وجهی، عبارات فعلی-فاعلی و نیز مای موصول مشاهده شد که بسامد تکرار حروف عطف سپس حروف اضافه بسیار قابل ملاحظه بود. روابط حیاتی‌ای که عناصر فضا‌های درون‌داد را به هم مرتبط می‌کرد، از نوع شباهت و عدم شباهت، رابطه علت معلول و نیز قصد و نیت بود:

لازم به یادآوری است که اندیشه‌ی مذهبی، به‌عنوان بخشی از بینش کلی و نظام‌مند خودش، غالباً چارچوب قصد و نیتی را به جهان طبیعی اضافه می‌کند. به‌عنوان مثال مرگ صرفاً یک

رویداد طبیعی نیست بلکه اکنون چیزی است که شامل قصد و نیت آسمانی یا جهنمی می‌شود (فوکونیه، ص ۱۴۷).

از سویی دیگر شبکه‌های تلفیق در آیات با محوریت خداشناسی، در قالب شبکه‌های تک‌قلمرو و دوگانه‌قلمرو شکل گرفته‌اند که شبکه دوگانه‌قلمرو از بسامد بیشتری برخوردار بوده و شبکه ساده و آیینی‌ای در شش آیه اول مشاهده نشد.

جدول شماره ۱- نتایج تحلیل شبکه‌های دوگانه‌قلمرو در یک نگاه

شماره آیه- نوع شبکه	نتیجه تلفیق	نتیجه تحلیل
اول- دوگانه‌قلمرو	سیطره عزت و حکمت الهی بر هستی	فراهم آوردن تضاد غنی و چالش تخیل
دوم- دوگانه‌قلمرو	سیطره قدرت الهی بر مرگ و زندگی	فراهم آوردن تضاد غنی و چالش تخیل
پنجم- دوگانه‌قلمرو	سیطره وراثت الهی بر تمام عوالم	فراهم آوردن تضاد غنی و چالش تخیل
ششم- دوگانه‌قلمرو	سیطره بصیرت الهی در هویدا شدن اسرار دلها	فراهم آوردن تضاد غنی و چالش تخیل

جدول شماره ۲- نتایج تحلیل شبکه‌های تک‌قلمرو در یک نگاه

شماره آیه- نوع شبکه	نتیجه تلفیق	نتیجه تحلیل
سوم- تک‌قلمرو	بصیرت الله	پیش‌نمونه استعاره مبدأ-مقصد
چهارم- الف- تک‌قلمرو	حاکمیت و نفوذ الله	پیش‌نمونه استعاره مبدأ-مقصد
چهارم- ب- تک‌قلمرو	دانش الله	پیش‌نمونه استعاره مبدأ-مقصد

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود نتایج تحلیل جدول شماره یک، حاکی از آن است که در شبکه‌های دوگانه قلمرو هر دو ورودی درون‌داد سهم بسزایی در ساختار تلفیق دارند و تفاوت بارز آن‌ها امکان تضادهای قوی در آیات را فراهم کرده است و این‌گونه خلاقانه تفکر بشر را برای تخیل به چالش کشیده است. به‌عنوان نمونه این‌که خداوند متعال در آیه اول می‌فرماید: «هر چه در آسمان‌ها

و زمین است او را تسبیح می‌گویند، حاکی از به چالش کشیدن فهم بشر است تا در نحوه تسبیح سایر موجودات تعمق و تفکر کنند. همین‌طور نتایج تحلیل جدول شماره دو، نشان‌دهنده درون‌دادی است که در ساختار تلفیق نقش دارد. شبکه‌های تک‌قلمرو پیش‌نمونه‌ای از استعاره‌های حوزه مبدأ به‌عنوان درون‌داد چارچوب‌بخش و حوزه مقصد به‌عنوان درون‌داد کانون‌فهم است. به‌عنوان مثالی روشن در آیه چهارم الفـ ما مفهوم انتزاعی حاکمیت و نفوذ الهی در هستی را از طریق مفهوم عینی و ملموس تخت پادشاهی و تدبیر امور توسط او را درک می‌کنیم.

استعاره مفهومی در سه آیه، از نوع استعاره‌های زایا در حوزه مبدأ در قرآن مجید عبارت بود از استعاره نور، استعاره رابطه مکانی و استعاره حرکت. به‌نظر می‌رسد از میان این سه مورد، استعاره حرکت، یعنی استعاره «تسبیح، حرکت سریع در مسیر است». ازجمله حوزه‌های مبدأ متشکل از کلید مفهومی است که استعاره مفهومی را توجیه می‌کند.

با توجه به نتایج مؤلفه‌های تحلیلی ذکر شده، فرضیه تطبیق نظریه تلفیق مفهومی و استعاره مفهومی بر آیات قرآن کریم کارآمد جلوه می‌کند. با توجه به نتایج بررسی سوره مسبحات توسط سعدی و همکاران (۱۳۹۳) که اسامی عزت و حکمت الهی، را رنگ غالب این سوره معرفی می‌کنند، هم‌راستایی آن در اولین آیه مورد بررسی ما نیز که به‌صورت کاربرد اسامی زمینه و شکل معرفی شده بود، دیده شد. از دیگر دستاوردهای همسویی این پژوهش، توجه به شبکه‌های شعاعی در قرآن می‌باشد که توسط مفسران بزرگ تاریخ ازجمله مقاتل‌بن سلیمان‌بن بشیر بلخی و نیز شرق‌شناس ژاپنی «ایزسو» که شبکه‌های شعاعی واژه‌ها را مورد بررسی قرار داده‌اند، می‌شود اشاره کرد. ازجمله محدودیت‌های بررسی فضاهای قرآنی گستردگی فضاها به‌دلیل غنی بودن آیات الهی و اصولاً متفاوت بودن این متن آسمانی می‌باشد؛ بنابراین نیازمند تمرکز گزینشی در انواع گزاره‌ها و نیز کانون توجه پژوهنده دارد تا در مسیر هموار دریای بی‌کران معانی قرار گرفته، پژوهشی جامع ارائه دهد. مهم‌ترین دستاورد این پژوهش توجه به قالب‌ها و دسته‌بندی‌های نو و کارآمد می‌باشد که زمینه شناخت بیشتر معارف الهی را فراهم آورده باعث دوری از افراط و تفریط در بینش نوع انسانی دارد و این‌که اصولاً بررسی پژوهش‌های قرآنی امروزه در قالب تفاسیر زبان‌شناختی راهگشایی مفید است تا جزئی‌ترین واژه‌ها نیز مورد توجه و بررسی دقیق قرار گرفته و خط بطلانی به این باور که برخی از واژه‌ها معنایی ندارند و یا تکرار همان معانی قبلی می‌باشد و... کشیده شود. و خداوند بهتر می‌داند.

منابع و مأخذ

۱. افراشی، آریتا (۱۴۰۰). استعاره و شناخت، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲. افراشی، آریتا (۱۳۹۵). مبانی معناشناسی شناختی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۳. چارتریس بلک، جانانان (۲۰۰۴) تحلیل انتقادی استعاره رویکردی شناختی پیکره‌ای، ترجمه یکتا پناه‌پور (۱۳۹۸)، قم، نشر لوگوس.
۴. سعدی، محمدجواد؛ سیدمصطفی، مناقب؛ رحمت‌الله، عبدالله‌زاده؛ امین ناجی، محمدهادی و قاسم، جعفری (۱۳۹۳). «کارکرد تصویر هنری در سور مسبحات»؛ پژوهش‌نامه تفسیر و زبان قرآن، ۲(۴)، ۸۳-۹۴.
۵. شریفی، علی (۱۳۹۴). معناشناسی قرآن در اندیشه شرق‌شناسان با تأکید بر ایزتسو، قم: دانشگاه ادیان و مذاهب.
۶. شیخ‌الهند، مولانا محمود حسن (۱۳۹۳) ترجمه تحت‌اللفظی قرآن کریم، قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم (اسوه).
۷. راسخ‌مه‌ند، محمد (۱۴۰۰). درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۸. صباحی‌گراغانی، حمید و حیدریان، احمدرضا (۱۳۹۴). بررسی زبان‌شناختی استعاره‌های مربوط به اعضای بدن در سوره بقره و آل‌عمران (رویکرد شناختی)، قم: نشریه پژوهش‌های قرآنی در ادبیات، ۲ (۴).
۹. صفوی، کورش (۱۳۹۹). نگاهی به تاریخ معنی‌شناسی، تهران، نشر علمی.
۱۰. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۰). تفسیر المیزان، بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی، ۱۳۷۰.
۱۱. قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۹۰). معناشناسی شناختی قرآن، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۲. قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۹۵). استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۱۳. قرشی، سیدعلی‌اکبر (۱۳۹۶). قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۴. گلفام، ارسلان، یوسفی‌راد، فاطمه (۱۳۸۱). «زبان‌شناسی شناختی و استعاره»، تازه‌های علوم شناختی، ۴(۳)، ۳.
۱۵. محمودیان، مهدی (۱۳۸۹). آموزش ترجمه و مفاهیم القرآن الکریم، قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم (اسوه).
۱۶. مقاتل بن سلیمان بلخی (۱۹۷۵). الاشباه و النظائر فی القرآن الکریم، ترجمه سید محمد روحانی، دکتر محمد علوی مقدم (۱۳۸۱)، تهران: انتشارات علمی و فرهنگ.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۲). تفسیر نمونه، تهران: ناشر دارالکتب الاسلامیه.

References

1. Croft, W, & Cruse, D. A. (2004). **Cognitive linguistics**, New York: Cambridge University Press.
2. Fauconnier. G. (1994). **Mental space: Aspects of meaning construction in natural language**, Cambridge and New York: Cambridge University Press.
3. Fauconnier. G. (1997). **Mappings in thought and language**. Cambridge and New York, New York: Cambridge University Press.
4. Fauconnier. G. and Turner, M. (1998). Conceptual integration networks, **Cognitive Science**, 22(2), 133-187.
5. Fauconnier. G. and Turner, M. (2002). **The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities**, New York: Basic Books.
6. Izutsu. T. (1964). **God and Man in the Quran**: Islamic Book Trust, 2002.
7. Kovecses. Z. (2002). **Metaphor, A practical introduction**. Oxford: Oxford University Press.
8. Lakoff, G. and Johnson, M. (1980). **Metaphors we live by**, Chicago: University of Chicago Press.

9. Langacker, R. W. (2008). **Cognitive grammar, A basic introduction**. Oxford: Oxford University Press.
10. Sweetser, E. (1990). **From etymology to pragmatics**, Cambridge/ New York: Cambridge University Press.
11. Talmy, L. (2000). **Toward a cognitive semantics**, Cambridge, MA: MIT press.